

Beslag en de klèts

'Krèg gauw wè, gij!'

Een dialect is in zekere zin een reservaat. Zo kun je in de eigen taal van ieders dorp, stad of regio bepaalde taalverschijnselen tegenkomen die elders niet of niet meer voorkomen. Ze hebben vaak zo'n lange geschiedenis, dat de oorsprong uit het verleden opgediept moet worden. Hét klassieke voorbeeld is voor Bosschenaren natuurlijk 'uwes', de tweede naamval van het 17e-eeuwse deftige *Uwe Edelheit* (u ē, uitgesproken als uwé), dat in onze stadtaal zonder gêne al generaties ook in de eerste naamval gebruikt wordt: 'Vergit uwes uwes jèske nie van de kapstok te vatte?'

Nog van ver voor 'uwes' zijn de woorden 'beslag' en 'de klèts'. Ze verwijzen naar een denkwereld waarin de mens meende dat hij weinig over zijn eigen wel en wee te beschikken had. Persoonlijke lotgevallen die we nu aan ons eigen handelen zullen toeschrijven, werden toen veroorzaakt door krachten buiten ons. Bijvoorbeeld door kabouters en dolende zielen die op de hei huisden. Eigen verantwoordelijkheid had toen een andere betekenis en als je even niet oplette, kwam er een kwaadwillende geest uit de bosjes die je 'greep', de 'griep' bezorgde, of nog erger: voor het leven kierewiet maakte. Dan werd je als nietig mensje met krankzinnigheid geslagen. Sommige lieden verzochten echter de goden door bijvoorbeeld om middernacht tegen alle waarschuwingen in toch over het kerkhof te lopen. Volgens de verhalen kon je daar heel wat aan overhouden. Een bult bijvoorbeeld.

Beslag

In die wereld past het werkwoord 'slaan', met in de betekenis van 'raken' of 'treffen' het verouderde familielid 'beslaan'. Plotseling 'beslagen' worden

door een demon leidde met name in Brabant en Limburg tot het woord 'beslag' (beroerte). Ook 'beroerte' verwijst naar een aanraking of beroering van buitenaf.

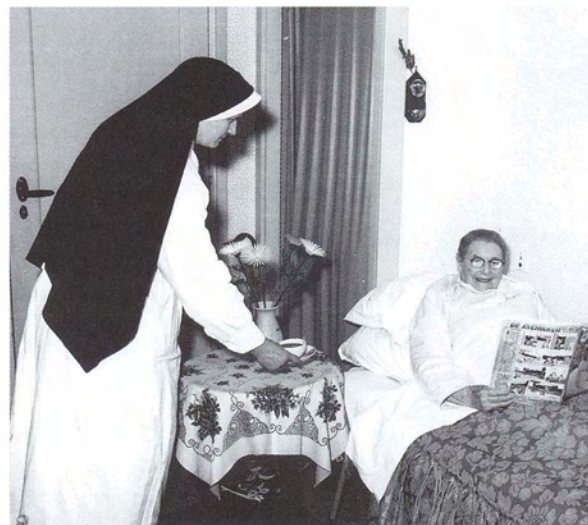
In een tijd met termen als 'herseneninfarct' en 'tia' raakt het woord 'beslag' op de achtergrond. Misschien is 'beslag' te ouderwets, niet exact genoeg, of wordt de hand van buitenaf niet meer gevoeld. Toen me laatst iemand zei dat hij 'vleejaor ok 'n beslag had gehad', volgde na een beschrijving van de linkszijdige verlamningsverschijnselen het succes van de revalidatie-inspanningen: 'Ikke nie kunne praote?. Dè's wè. Dan kunde mar beter gelijk dôôd in oewe stoel zitte'.

Klèts

Minder ingrijpend kan de demonische mep of klinkende klèt zijn die bijvoorbeeld met carnaval wordt uitgedeeld. Het woord 'klèt' verwijst naar de klank die de vlakke hand op de huid maakt bij het uitdelen van een klap. De feestganger die verhit en zonder jas naar buiten loopt, hoort dit felle geluid echter niet. Thuis en gevoerd blijkt een onzichtbare aterling (etterbak) hem of haar toch voluit geraakt te hebben. De volgende dag dus snotteren, koorts en algemene malaise: 'Ik denk dè'k toen'k zondaggenaovond bij Limburgia naor buite kwam de klèts heb gevat'. Ook de naam Limburgia past in het reservaat dat Bosch heet.

Bronnen

- *Het Woordenboek der Nederlandsche Taal* (Leiden 1995) uitgave op cd-rom
- J. Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek* (Den Haag z.j.)
- A. Weijnen & A. Ficq-Weijnen, *Ziektenamen in de Nederlandse dialecten* (Den Haag 1995)

Herstellende van een 'beslag' of van de 'klèt's?

Foto bewoonster en zuster van St. Antoniegaarde, 1962. (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

- A. Weijnen, *Etymologisch Dialectwoordenboek* (Assen 1996)
- P. van Veen & N. van der Sijs (red.), *Etymologisch woordenboek* (Utrecht 1997)
- H. van den Berselaar, *Het dialect van 's-Hertogenbosch. Boschlogie II* ('s-Hertogenbosch 2001-2002)

Rectificatie

In Cor Swanenbergs bijdrage aan *Moers Taal*, zie de vorige aflevering van *Bossche Bladen* (p. 8), staat de zin 'wij mochten bij het eten geen orte (kladden) maken (Fr. ordure = vuil)'. Voordat de aflevering verscheen had de redactie deze zin, op verzoek van de auteur, reeds moeten schrappen: orte komt niet van het Franse ordure, doch van het Middelnederlandse orten = eten oneetbaar achterlaten. Onze excuus aan lezers en de auteur.